

METAFORANING TO'G'RI VA KO'CHMA MA'NO XUSUSIYATLARI

Yaxshieva Zulfizar Shavkatovna

Qozon federal universiteti (Jizzax filiali), katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda Somerset Moemning «Rain» hikoyasi diskursiv yondashuv asosida tahlil qilinib, undagi til birliklari, badiiy obrazlar va konseptual oppozitsiyalar o'rtasidagi semantik munosabatlar yoritiladi. Tadqiqotda badiiy matnning makro va mikromavzular tizimi, ularning o'zaro aloqasi hamda mazmun shakllanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, mazkur birliklarning muallifning individual uslubi, falsafiy qarashlari va inson hamda ilohiylik o'rtasidagi munosabatlarni ifodalashdagi ahamiyati ochib beriladi.

Tadqiqot natijalari diskursiv tahlil badiiy asarning semantik va konseptual tuzilishini chuqur anglashga imkon berishini ko'rsatadi. Olingan xulosalar badiiy diskurs, lingvopoetika va matn lingvistikasi sohalaridagi tadqiqotlar uchun nazariy va metodologik ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: *diskursiv yondashuv, badiiy diskurs, lingvopoetika, matn lingvistikasi, Somerset Moem, «Rain» hikoyasi, makromavzu, mikromavzu, badiiy obraz, konseptual oppozitsiya, semantik munosabat, individual uslub, ilohiylik konsepti.*

Bugungi kunda badiiy matnni zamonaviy lingvistik yondashuvlar asosida tadqiq etish, unda ifodalangan yashirin ma'no, konseptual mazmun va muallifning individual uslubini aniqlash muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, badiiy diskursni faqat leksik va grammatik birliklar yig'indisi sifatida emas, balki til, tafakkur, madaniyat va muallif dunyoqarashi o'zaro uyg'unlashgan murakkab semantik tizim sifatida o'rganish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, Somerset Moemning «Rain» hikoyasini diskursiv yondashuv asosida tahlil qilish asarning mazmuniy qatlamlari, obrazlar tizimi va muallifning badiiy-estetik qarashlarini chuqurroq ochib berish imkonini beradi [1-3].

Diskursiv yondashuv til birliklarining ma'nosini faqat ularning lug'aviy mazmuni bilan cheklamay, balki kontekst, kommunikativ vaziyat, muallif pozitsiyasi va matnning umumiy mazmuni bilan uzviy bog'liq holda o'rganishni nazarda tutadi. Badiiy diskursda bir xil til birligi turli kontekstlarda bevosita yoki ko'chma ma'no kasb etishi, ramziy va metaforik mazmun hosil qilishi mumkin [4-7 7].

Badiiy matnning semantik tuzilishini shakllantirishda makromavzu va mikromavzular muhim o'rin tutadi. Makromavzu asarning umumiy mazmuniy yo'nalishini belgilasa, mikromavzular uning alohida mazmuniy qismlarini tashkil etadi. Ularning o'zaro bog'lanishi orqali obrazlar, qarama-qarshi konseptlar va muallifning baholash munosabati yuzaga keladi.

Shuningdek, badiiy diskursda konseptual oppozitsiyalar — masalan, diniylik va dunyoviylik, ezgulik va yovuzlik, gunoh va tavba, insoniy istak va axloqiy me'yor kabi qarama-qarshiliklar — matnning chuqur semantik qatlamini ochishda muhim vosita

hisoblanadi. Shu jihatdan «Rain» hikoyasidagi yomg'ir obrazi ham oddiy tabiat hodisasi sifatida emas, balki matnning turli qismlarida turlicha semantik va ramziy mazmun kasb etuvchi badiiy birlik sifatida talqin qilinishi mumkin.

Mazmuniy tuzilish nuqtayi nazaridan troplar asosan ma'nolarning kesishishi yoki birining ikkinchisiga qo'shilishi tamoyiliga tayanadi. Metonimiyada to'g'ri ma'noning asosiy semalari hosila ma'noga singadi, sinekdoxada esa butun signifikatning bir qismi yangi ma'no tarkibiga kiradi. Metaforada to'g'ri va ko'chma ma'nolar umumiy semantik belgilari orqali kesishadi, sinesteziyada esa mazmunlar o'xshash konnotativ xususiyatlar asosida uyg'unlashadi [8-10]. Simvolda esa ushbu jarayonlardan farqli ravishda ma'nolar oddiy kesishmaydi yoki bir-biriga bo'ysunmaydi, balki teng huquqli semantik birliklar sifatida yagona, murakkab va yaxlit mazmun tizimini hosil qiladi.

Shu bilan birga, har qanday badiiy asar, avvalo, axloqiy va ijtimoiy tajriba maydoni hisoblanadi. Unda yaratilgan hayot qoidalari ba'zan real voqelikdan ilgarilab ketishi, ayrim hollarda esa mavjud ziddiyatlarni keskinlashtirishi yoki ularni ongli ravishda namoyon qilishi mumkin. Bunday yondashuv kitobxon shaxsiga nisbatan ramziy va «qonsiz» tajriba o'tkazish imkonini yaratib, uni murakkab hayotiy vaziyatlarni anglash, baholash hamda ularga ma'naviy-psixologik jihatdan tayyorlash vazifasini bajaradi.

Tadqiqot natijalari Somerset Moemning «Rain» hikoyasida makro va mikromavzularning o'zaro uzviy bog'liqligi badiiy matnning semantik yaxlitligini ta'minlovchi muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Diskurs tahlili asosida aniqlanishicha, «Inson – Xudo» makromavzusi asarning g'oyaviy markazini tashkil etib, uning tarkibida «insonning missiyasi – Xudoning missiyasi», «gunoh – tavba», «zo'ravonlik – ezgulik va muhabbat», «riyokorlik – haqiqiy e'tiqod» kabi mikromavzular izchil rivojlantiriladi. Mazkur semantik qatlamlarning o'zaro uyg'unligi muallifning badiiy konsepsiyasini ochishga hamda hikoyaning falsafiy mazmunini chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, asarda missioner Devidson obrazi diniy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi shaxs sifatida emas, balki diniy shiorlarni shaxsiy hukmronlik va zo'ravonlik vositasiga aylantiruvchi obraz sifatida talqin etiladi. Muallif uning nutqi, xatti-harakatlari va boshqa personajlar bilan munosabatlari orqali diniy mutaassiblik hamda ikkiyuzlamachilikning mohiyatini badiiy vositalar yordamida fosh etadi. Shu tariqa dinning asl mohiyati zo'ravonlik, majburlash va qo'rqitish bilan emas, balki insonparvarlik, mehr-oqibat va kechirimlilik tamoyillari bilan bog'liqligi konseptual darajada asoslanadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ramziy obrazlar, metaforalar, alluziyalar va takrorlanuvchi badiiy detallar, xususan, yomg'ir motivining matnning diskursiv yaxlitligini ta'minlashdagi funksiyasi aniqlandi. Yomg'ir obrazi poklanish, ma'naviy yangilanish va riyokorlikdan xalos bo'lish g'oyalarini ifodalovchi konseptual belgi sifatida namoyon bo'lib, asarning umumiy semantik tuzilmasini boyitadi.

Umuman olganda, diskursiv yondashuv Somerset Moemning «Rain» hikoyasida til birliklari, badiiy obrazlar va konseptual oppozitsiyalar o'rtasidagi murakkab semantik munosabatlarni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot natijalari badiiy matnda makro va

mikromavzular tizimini o'rganish muallifning individual uslubi, falsafiy qarashlari hamda inson va ilohiylik o'rtasidagi munosabatlarni talqin etish mexanizmlarini chuqurroq anglashga xizmat qilishini tasdiqlaydi. Mazkur xulosalar badiiy diskurs, lingvopoetika va matn lingvistikasi yo'nalishlarida olib boriladigan keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fairclough N. Discourse and Social Change. – Cambridge: Polity Press, 1992. – 259 p.
2. Halliday M.A.K., Matthiessen C.M.I.M. Halliday's Introduction to Functional Grammar. – 4th ed. – London: Routledge, 2014. – 786 p.
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
4. Maugham W. Somerset. Rain and Other Stories. – London: William Heinemann, 1921.
5. Maugham W. Somerset. Collected Short Stories. – London: Heinemann, 1951.
6. Brown G., Yule G. Discourse Analysis. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
7. van Dijk T.A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
8. Widdowson H.G. Discourse Analysis. – Oxford: Oxford University Press, 2007.
9. Leech G.N., Short M.H. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. – 2nd ed. – Harlow: Pearson Longman, 2007.
10. Wales K. A Dictionary of Stylistics. – 3rd ed. – London: Routledge, 2011.